

La traducció dels clàssics grecs i llatins: un repàs a la història

por Montserrat Franquesa

Les primeres versions dels clàssics en traducció van ser, encara que pugui resultar sorprenent, les del grec al llatí del segle III aC, quan Roma va esdevenir «deixebla» de Grècia. És ben sabut que Roma va imitar la *Graecia capta* i que els textos literaris grecs eren l'objecte d'estudi a l'escola a l'antiga Roma, sobretot els d'Homer. Els mestres ensenyaven a traduir del grec al llatí, a buscar sinònims exactes i a treballar les expressions. Cap a la meitat del segle II aC, Roma tenia un cos considerable de literatura pròpia que començà a créixer amb l'aportació de les traduccions dels textos grecs. Sens dubte, la més important fou la traducció, vers el 250 aC, de l'*Odissea* al llatí, obra de Livi Andrònic (280-200 aC) i que constituí la primera versió literària d'Homer, paral·lela, en el temps, a la Bíblia dels Setanta.

Però si deixem de banda aquest pas, importantíssim per a la transmissió de la cultura, no fou fins al Renaixement quan es va emprendre la traducció en llengües modernes de les principals obres de la literatura grega i romana, precisament quan van passar dels manuscrits a la impremta i, en conseqüència, a la divulgació. Entre els segles XV i XVI, obres clàssiques de tots els gèneres van ser versionades per primera vegada i van enriquir automàticament la llengua i el pensament de les llengües d'Europa: francès, espanyol, català, anglès, alemany, italià, etc.

Al llarg de tota l'edat mitjana, una determinada classe culta havia conservat el llatí i era, en certa manera, «bilingüe». Com postula Highet, la interacció dels homes que parlaven, a més de la seva llengua, el llatí, va fer possible el Renaixement. A partir d'aleshores, les traduccions dels clàssics van penetrar en les cultures d'arribada i les llengües occidentals, filles de dialectes del llatí parlat però sense tradició ni escrita ni intel·lectual, van incorporar vocabulari, girs i expressions nous, agafats directament del llatí i del grec. Aquest enriquiment, un procés d'importació sense precedents en la història de la cultura europea i una de les fites més importants del Renaixement, el van dur a terme els traductors, molt sovint cortesans, que executaren la seva tasca per encàrrec.

A partir del Renaixement i durant els segles XVI i XVII, les versions anomenades vulgars en les edicions i traduccions dels clàssics es van anar succeint, de manera irregular i poc sistemàtica. Podia ser que els errors d'impressió es repetissin i que versions sense revisar fessin fortuna. Fos com fos, cap a l'any 1570, gairebé tots els clàssics conservats ja havien passat per la impremta de Johannes Froben a Basilea, la de Christophe Plantin a Anvers o la d'Aldo Manuzio a Venècia. En general, els autors llatins gaudiren de més fama que els grecs, i la poesia guanyà sempre terreny a

la prosa.

La Il·lustració i els literats francesos de final del XVIII, Voltaire, Rousseau i Diderot, van regenerar la visió del classicisme i van propagar un neohumanisme amb el convenciment que l'estudi de l'antiguitat grega i romana, en tots els aspectes, havia de millorar el món. Els ideals de la Il·lustració, fonamentats en la filosofia anglesa, van recórrer tot Europa de mitjan segle XVIII, talment com l'enciclopedisme i el refús de la retòrica barroca, per donar pas a un nou esperit humanista i omnicomprensiu. Un gran moviment intel·lectual va relacionar la cultura antiga amb la moderna en totes les disciplines, des dels estudis sobre l'evolució de la literatura grega de Friedrich Schlegel (1772-1829), la relació entre l'etnologia i la literatura de Wilhelm von Humboldt (1767-1835) fins al concepte exacte de mitologia que desenvolupà Heyne (1729-1812). La traducció d'Homer de l'any 1781 de Johann Heinrich Voss (1751-1826), primer l'*Odissea* en hexàmetres alemanys i més tard també la *Ilíada*, i també d'Hesíode, van gaudir d'una popularitat merescuda.

Al segle XIX l'estudi erudit dels textos i de les ciències de l'antiguitat arribà a Alemanya al nivell més elevat de la seva història. Hi va col·laborar sobretot l'avenç de l'arqueologia: l'any 1871 Heinrich Schliemann era al capdavant de les excavacions de Troia, Micenes, Orcòmen i Tirint, uns descobriments que van revifar encara més els estudis d'història antiga, des dels jurídics i epigràfics de Theodor Mommsen (1817-1903) fins a la fixació dels principals textos de poesia grega d'Ulrich Wilamowitz (1848-1932) i la fundació el 1893 del veritable monument de la filologia clàssica, la *Real Encyclopädie der klassischen Wissenschaft* d'August Friedrich von Pauly i Georg Wissowa. Precisament a Alemanya, la nova filologia historicista, cada cop més allunyada del neoclassicisme, va començar a produir edicions ben elaborades i crítiques, molts textos i aparats de les quals són emprats actualment. Papirs i manuscrits de fragments o obres clàssiques passaren a ser publicats, ordenadament, en col·leccions acurades i específiques. La filologia alemanya del XVIII i sobretot del XIX va portar els textos grecs i llatins al grau més elevat de crítica i rigor, i va fixar-los per a anys posteriors de manera gairebé definitiva. Les primeres col·leccions d'autors antics amb el text original no trigaren a arribar a partir d'aleshores, a Alemanya i a França, però no fou fins després de la Primera Guerra Mundial que es difongueren de manera sistematitzada col·leccions de textos incloent-hi la traducció. Justament en el període d'entreguerres nasqueren a Europa les prestigioses col·leccions bilingües que han arribat als nostres dies, com ara la «Tusculum Bücherei» a Alemanya, la «Collections des Universités de France Guillaume Budé» a França, la «Loeb Classical Library» a Anglaterra i la «Col·lecció Catalana dels Clàssics Grecs i Llatins» de la Fundació Bernat Metge a Catalunya.

Barcelona, desembre 2010